

МАТЕРИЈАЛНО КРИВИЧНО ПРАВО

<https://doi.org/10.7251/CEST1625008B>

UDK. 343.915:340.13-053.2/6(497.11)

МАЛОЛЕТНИ УЧИНИОЦИ КРИВИЧНИХ ДЕЛА И ВАНИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ВАСПИТНЕ МЕРЕ (НОРМА И ИСКУСТВА ПРИМЕНЕ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ)

Академик проф. др Станко Бејатовић

Редовни проф. Правног факултета, председник Српског удружења за кривичноправну теорију и пракси и председник Управног одбора Института за криминологику и социолошка истраживања у Београду

Апстракт: Више је специфичности које је донео Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица Републике Србије из 2005.год., којим је започет рад на реформи њеног малолетничког кривичног права. Међу њима посебно место заузима нормирање ванинституционалних васпитних мера као кључне групе кривичних санкција предвиђених за малолетне учиниоце кривичних дела. Такав приступ законодавца овој категорији кривичних санкција код малолетних учинилаца кривичних дела резултат је, сасвим исправног става законодавца да ванинституционалне мере и санкције (васпитни налози, мере упозорења и усмеравања и мере појачаног надзора) треба да буду основни инструменти кривичноправне реакције према малолетним учиниоцима кривичних дела. Међутим, и поред своје пуне криминално -политичке оправданости примена појединих васпитних мера овог карактера још увек није доживела очекивања законодавца и стручне јавности.

Кључне речи: реформа, малолетничко кривично право, малолетник, васпитне мере, малолетничка делинквенција, ванинституционалне мере, оштећени, орган старатељства, судски укор, посебне обавезе

1. ОПШТЕ НАПОМЕНЕ

Васпитне мере су једне од три врсте кривичних санкција које могу бити изречене малолетним учиниоцима кривичних дела.¹ Обзиром на чињеницу да су то је једине кривичне санкције које се могу изрећи млађим малолетним лицима а по правилу се изричу и старијим малолетницима јер се према истим само изузетно може изрећи и казна малолетничког затвора може се закључити да су васпитне мере, сасвим оправдано, кључне кривичне санкције код

¹ Обрадовић, Д. Ванинституционалне васпитне мере (норма и досадашња искуства примене), У: ``Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не ?)``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022.,стр.356.

малолетних учинилаца кривичних дела². Овакав приступ законодавца овим кривичноправним мерама државне реакције на малолетничку делинквенцију у складу је са криминално-политичким разлозима њиховог нормирања како у важећем малолетничком кривичном праву Републике Србије тако и у малолетничком кривичном праву уопште.³ Уз ово, из истих ових разлога поклањање тако велике пажње овим кривичноправним инструментима државне реакције на малолетничку делинквенцију је и једно од кључних обележаја које је у Републици Србији донео процес реформе малолетничког кривичног права. Подсећања ради и овде треба истаћи да је процес реформе малолетничког кривичног права у Републици Србији започет радом на доношењу Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица из 2005. год. (ЗМУКД)⁴. Реч је о законском тексту којим се, сасвим оправдано, на посебан начин-кодификовано, а не у оквиру КЗ, ЗКП и Закона о извршењу кривичних санкција регулише кривичноправна проблематика малолетних учинилаца кривичних дела.⁵ Бројне су новине које је донео овај законски текст а једна од кључних је његов став да ванинституционалне кривичноправне мере (васпитни налози, мере упозорења и усмеравања и мере појачаног надзора)⁶ треба да буду основни инструменти реакције надлежних државних органа (јавних тужилаштва и судова) према малолетним учиниоцима кривичних дела.

Када је реч о општим напоменама ове категорије кривичноправних мера државне реакције на малолетничку делинквенцију а имајући у виду чињеницу да оне припадају категорији кривичних санкција као најтеже врсте

² Стевановић, И-Вујић, Н. Међународни правни стандарди о кривичноправним инструментима заштите оштећених лица и разлози неопходности њихове имплементације у национално кривично законодавство, У: "Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди ,норма и пракса)", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2020.,стр.278.

³ Окриминално-политичким разлозима оваквог третмана васпитних мера на малолетничку делинквенцију уопште види: Шкулић, М., Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, ЈП "Сл. Гласник", Београд,2020.

⁴ "Сл. гласник РС", бр.,85 /2005.

⁵ Соковић, С., Бејатовић, С., Малолетничко кривично право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014.,стр.57.

⁶ Под ванинституционалним кривичноправним мерама реакције на малолетничку делинквенцију треба подразумевати све оне кривичноправне мере које могу бити примењене према малолетнику због извршеног кривичног дела а које не захтевају, због своје природе и садржине, смештај малолетника у одређену заводску или другу сличну установу институционалног карактера (Види: Бејатовић, С. Алтернативне кривичне санкције и регионална кривична законодавства (Основна законска обележја и искуства у примени-сличности и разлике), У: "Алтернативне кривичне санкције (Регионална кривична законодавства, искуства у примени и мере унапређења)", Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2018.,стр.17).

кривичноправних мера државне реакције на малолетничку деинквенцију пажњу заслужује и чињеница да оне имају неколико карактеристика својствених кривичним санкцијама уопште без обзира о којој њиховој врсти је реч. Кључне међу њима су три. То су:

Прво, за све кривичне санкције које се примењују према малоленицима, а тиме и за васпитне мере ванинституционалног карактера важи начело законитости садржано у чл.1.КЗ. Према истом малолетнику не може бити изречена казна (малолетнички затвор) или друга кривична санкција за дело које пре него што је учињено законом није било одређено као кривично дело, нити му се може изрећи казна малолетничког затвора или друга кривична санкција (у овом контексту посматрано васпитна мера ванинституционалног карактера) која законом није била прописана пре него што је кривично дело учињено;

Друго, предње наведене кривичне санкције, што значи и васпитне мере ванинституционалног карактера, могу се, под условима које прописује ЗМУКД, изрећи и неким другим категоријама учинилаца кривичних дела (млађем пунолетном лицу).⁷

Треће, заједничка је сврха васпитних мера и казне малолетничког затвора и она се најпре мора посматрати у вези са општом сврхом кривичних санкција прописаном у чл. 4.ст.2. КЗ, то је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством, с извесним специфичностима које се тичу малолетника. Сходно овом, у оквиру опште сврхе кривичних санкција из чл.4. ст.2.КЗ сврха кривичних санкција према малолетницима је да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитавање и правилан развој његове личности, како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу (ст.1.чл.10. ЗМУКД). Имајући у виду чињеницу да је у ст. 2. овог чл. посебно прописана сврха малолетничког затвора јасно је да се сврха кривичних санкција према малолетницима из ст.1.чл.10. ЗМУКД односи пре свега на васпитне мере. Ово тим пре што је у ст.2. овог чл. посебно прописана сврха малолетничког затвора. Сходно ово неколико је особеност сврхе васпитних мера уопште а тиме и оних ванинституционалног карактера. То су:

Прво, сврха примене васпитних мера је превасходно да се њима утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника и на васпитање и правилан развој његове личности. Овако прописана сврха је у складу са основним ставом друштва као целине када су у питању малолетници уопште а то је да се јачању личне одговорности малолетника придаје све већи значај и настојању да малолетник што пре прихвати одговорност за своје поступке а што треба да се постигне на различите начине. Пре свега васпитањем које обухвата бројне методе и поступке који доприносе обликовању личности што се предузима

⁷ Види чл.40 и 41. ЗМУКД

како у породици тако и школи, али и у посебним установама у којима се васпитање остварује и применом васпитних мера. Слично је и са усмеравањем у правцу ``правилног развоја`` које се постиже упућивањем малолетника на повезивање личних с општим интересима;

Друго, поред прописивања опште сврхе васпитних мера законодавац је навео и средства помоћу којих се она остварује. Према ставу законодавца то се чини надзором, пружањем заштите и помоћи, обезбеђењем општег и стручног оспособљавања, што зависи пре свега од врсте васпитне мере;

Треће, крајњи циљ предузимања свих предње наведених мера је реинтеграција малолетника у друштвену заједницу;

Четврто, обзиром на предње изнесену сврху и средства чијом се употребом она остварује, код васпитних мера, као и код васпитних налога тежиште је на специјалној превенцији. Међутим, као и код васпитних налога и поред тога што директно из саме законске норме то не произилази, нетреба занемарити ни генеално-превентивну функцију васпитних мера. Она посебно долази до изражаја код васпитних мера које подразумевају лишење слободе малолетника. Затим, ту је и чињеница да се ради о релативно неодређеном трајању мера што заједнички посматрано не може да буде без утицаја на потенцијалне учиниоце.⁸

2. ВРСТЕ ВАНИНСТИТУЦИОНАЛНИХ ВАСПИТНИХ МЕРА И ЊИХОВА ОПШТА ОБЕЛЕЖЈА

Када је реч о врстама ванинституционалних васпитних мера у малолетничком кривичном праву Републике Србије онда ту је пре свега чињеница постојања њихове две категорије с тим да поред ванинституционалних васпитних мера постоје и институционалне васпитне заводске мере.⁹ Критеријум њиховог разликовања је како њихова тежина тако и оквирни критеријуми њиховог изрицања. Сходно овим критеријумима следеће су категорије-врсте ванинституционалних васпитних мера. То су:

Прво, мере упозорења и усмеравања у које спадају судски укор и посебне обавезе (десет врста посебних обавеза).¹⁰ Ова категорија васпитних

⁸ Стевановић, И., Ванинституционалне мере и други инструменти реакције на малолетничку делинквенцију и малолетничко кривично законодавство (испуњена очекивања или не), У: ``Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не?), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022., стр.87.

⁹ Реч је и најтежој категорији-врсти васпитних мера-заводским васпитним мерама (упућивање у васпитну установу, упућивање у васпитно-поправни дом, упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање).

¹⁰ Појединачно посматрано то су да се малолетник: извини оштећеном; да у оквиру сопствених могућности накнади штету коју је проузроковао; да редовно похађа школу или не изостаје са посла; да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима; да се, без накнаде, укључи у рад

мера према малолетном учиниоцу кривичних дела изриче се када је потребно и довољно таквим мерама утицати на личност малолетника и његово понашање. Сходно овом до изрицања ове категорије ванинституционалних васпитних мера треба да дође у оним кривичним случајевима малолетника када се на основу околности везаних за личност малолетника, врсту и тежину кривичног дела и околности везаних за његово извршење процени да се сврха може постићи самим васпитањем малолетника. Односно када је стање малолетникове личности и његово понашање такво да не захтева не само ни делимично ни потпуно издвајање малолетника из средине у којој је до тада живео већ ни његово трајније васпитање. Сходно овом, судси укор као најблажа ванинституционална васпитна мера се изриче ако се из односа малолетника према учињеном кривичном делу и његове спремности да убудуће не чини кривична дела може закључити да га је довољно само прекорити и приликом његовог изрицања суд малолетнику указује на неприхватљивост његовог поступка и предочава му да му може бити изречена друга санкција ако поново учини кривично дело. И поред тога што то изричито не произилази из одредбе чл.13.ЗМУКД која је посвећена овој мери неспорно је да изрицање мере долази у обзир ако је кривично дело учињено из непромишљености или лакоумислености¹¹

Другу категорију-врсту васпитних мера ванинституционалног карактера чине васпитне мере појачаног надзора и у исту спадају: појачан надзор од стране родитеља, усвојоца или стараоца, појачан надзор у другој породици, појачан надзор од стране органа старатељства, појачан надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника (чл.11.ст. 1.тач.2. ЗМУКД). До изрицања ове категорије васпитних мера треба да дође у случајевима када је према малолетном учиниоцу кривичног дела потребно предузети трајније мере уз одговарајући стручни надзор и помоћ а истовремено није потребно и његово потпуно одвајање из средине у којој је малолетник до тада живео. Сходно овом, једна од кључних карактеристика ове категорије васпитних мера јесте да оне не подразумевају потпуно одвајање малолетника из средине у којој се до тада налазио. Делимичан изузетак од овог опшег правила ових мера је мера појачаног надзора у другој породици. У складу

хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја; да се укључи у одређене спортске активности; да се подвргне одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога; да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и да поступа по програмима рада који су за њега сачињени у тим установама; да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да се припрема и полаже испите којима се проверава одређено знање; да не може да напусти место пребивалишта или боравишта, без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства.

¹¹ Перић, О., Коментар закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, ЈП "Сл.гласник", Београд, 2007., стр.38.

са овим обележјем ове категорије васпитних мера произилази и то да се сврха васпитних мера ове врсте треба да постигне-може постићи остављањем малолетника у његовој дотадашњој средини али уз истовремено предузимање одговарајућег стручног надзора и помоћи. Стручни надзор и помоћ обезбеђује орган старатељства јер родитељи и друга лица нису у могућности да то чине уопште или у довољној мери. И управо обзиром на чињеницу да ли су родитељи или друга лица у потпуној или делимичној немогућности то да чине може се радити о различитом степену интензитета надзора и помоћи у практичној реализацији ове категорије васпитних мера. Сходно овом орган старатељства код једне врсте мера у потпуности предузима и стручни надзор и помоћ а у неким случајевима то није довољно за постизање сврхе васпитних мера уопште па се малолетник издваја из његове средине (у одговарајућу установу за васпитање и образовање), истина само повремено (уз дневни боравак), што је такође једна од специфичности ове категорије васпитних мера.

Једно од најсложенијих питања кривичног права уопште а тиме и ове категорије кривичних санкција намењених малолетним учиниоцима кривичних дела је је питање избора (врсте и износа) кривичне санкције која се изриче учиницу кривичног дела. Основ исправности овакве једне констатације је чињеница да је само адекватно изречена кривична санкција у функцији опште сврхе прописивања и изрицања кривичних санкција предвиђене у чл. 4.ст. 2.КЗ. Питање на својој актуелности додатно добија када је реч о малолетним учиниоцима кривичних дела. Два су разлога повећаног степена актуелности овог питања код малолетних учинилаца кривичних дела. Први је садржан у степену њиховог биопсихичког развоја, у чињеници да се такви учиниоци кривичних дела још увек налазе у фази свог биопсихичког развоја и да у не малом броју случајева немају осећај личне одговорности за своје делинкветно понашање и да је путем кривичноправних мера неопходно, поред осталог, деловати и на развој и јачање њихове личности како би се поново укључили у друштвену заједницу а једна од кључних кривичноправних мера којом треба да се то постигне јесу васпитне мере као кључне кривичне санкције код малолетних учинилаца кривичних дела.¹² Други разлог лежи у чињеници да се ради о лицима пред којима може да буде ``дуга криминална активност`` ако се на одговарајући начин то неспречи а незаобилазан инструменат за то је адекватно изречена и примењена кривичноправна мера према малолетном учиниоцу кривичног дела, што посебну тежину има када су у питању васпитне мере као кључне кривичне санкције према малолетним учиниоцима кривичних дела, јер оне су ,када је реч о малолетним учиниоцима кривичних дела, правило а казна малолетничог затвора изузетак и то само код једне категорије малолетних учинилаца кривичних дела-старији малолетници (чл.9.ст. 2.

¹² Шкулић,М., Основни облици кривичноправног реаговања на малолетничку делинквенцију у доктринарном и упоредном праву, У: ``Дјеца и малолетници као учиниоци кривичних дјела - законодавни и институционални оквир``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу-Министарство правде Републике Српске, Бања Лука, 2024.,стр.78-134.

ЗМУКД). Обзиром на овако висок степен актуелности овог питања сасвим је исправан став законодавца да истом посвети посебну пажњу када је реч о избору васпитних мера. Наиме три су групе критеријума који третирају проблематику избора васпитних мера и све три се морају посматрати у међусобној повезаности. Прво, то су оквирни услови за примену сваке од три могуће врсте васпитних мера предвиђени у чл.11.ст.2-4. ЗМУКД. Друго, у случајевима када се суд одлучи за неку од три могуће врсте васпитних мера, идући по правилу системом елиминације, онда се узимају у обзир критеријуми дати за сваку васпитну меру у оквиру њихове три наведене врсте (чл.11.ст.2,3 и 4. ЗМУКД). Затим, као трећа група критеријума избора васпитне мере су критеријуми предвиђени у чл.12. ЗМУКД који предевиђа опште критеријуме за избор васпитне мере и они се узимају у обзир без обзира о којој врсти васпитне мере је реч.

Анализа одредбе чл.12.ЗМУКД говори о низу околности које треба узети у обзир у одлучивању коју васпитну меру применити у конкретној кривичној ствари малолетника. Према ставу законодавца при избору васпитне мере суд ће посебно узети у обзир узраст и зрелост малолетника, друга својства његове личности и степен поремећаја у друштвеном понашању, тежину дела, побуде из којих је дело учинио, средину и прилике у којима је живео, понашање после учињеног кривичног дела, а посебно, да ли је спречио или покушао да спречи наступање штетне последице, накнадио или покушао да накнади причињену штету, да ли је према малолетнику раније била изречена кривична или прекршајна санкција, као и све друге околности које могу бити од утицаја за изрицање оне мере којом ће се најбоље постићи сврха васпитних мера из чл.10.ст. 1.ЗМУКД.

Анализа одредбе чл.12. ЗМУКД говори да су околности за избор васпитне мере предвиђене у овој одредби превасходно у функцији упознавања личности малолетника што је и сасвим оправдано јер управо резултат те анализе треба да буде и одлучујући критеријум избора врсте васпитне мере која се примењује у конкретној кривичној ствари малолетника. Садржину ни једне од наведених околности законодавац није прецизирао-одредио. То је препустио теорији и пракси у којима чини се постоји по прилично уједначен приступ по овом питању. Тако нпр. узраст као околност избора васпитне мере треба ценити у оквирима одређене законске границе могућности примене васпитних мера, а то је узраст измеђи четрнаест и осамнаест година живота малолетног учиниоца кривичног дела. Или, када је у питању зрелост малолетника као околност избора васпитне мере под истим треба схватити како физичку и емоционалну тако и социјалну и интелектуалну компоненту јер се једино на тај начин може говорити о целини проблема, о пуној друштвеној одговорности малолетника за његово понашање. Исти је приступ и код критеријума "других својстава личности и степена поремећаја у друштвеном понашању" као критеријума избора врсте васпитне мере.¹³

¹³ О овоме детаљније види: Шкулић, М., Основни облици кривичноправног реаговања на малолетничку делинквенцију у доктринарном и упоредном праву, У: "Дјеца и

Уз изнесено када је реч о овим критеријумима треба имати у виду и следеће:

Прво, и поред тога што се предње наведени критеријуми углавном односе на личност малолетника то никуом случају не значи да законодавац не придаје важност и кривичном делу (његовој врсти и тежини). Насупрот. Законом предвиђени критеријум ``тежина дела`` треба посматрати као критеријум који се посебно мора узети у обзир у одлучивању о избору мере. И поред тога што на први поглед изгледа да тај критеријум треба ценити као могућност примене васпитних мера код свих кривичних дела чини се сасвим исправним став праксе да то не треба да буде случај са свим врстама васпитних мера. Случај нпр. са васпитном мером судског укора коју према ставу праксе треба изрицати само за лакша кривична дела ценећи то према прописаној кривичној санкцији за исто;

Друго, предње наведени критеријуми су само критеријуми који по својој природи заслужују посебну пажњу у одлучивању о избору мере, али не и једини. Доказ исправности оваквог става су речи ``и све друге околности које могу бити од утицаја за изрицање оне мере којом ће се најбоље постићи сврха васпитних мера``. Под другим околностима као критеријуму избора васпитне мере треба подразумевати како околности објективног тако и околности субјективног карактера. Једини услов је да су оне, без обзира да ли су објективне или субјективне природе, од утицаја за изрицање одговарајуће васпитне мере којом ће се најбоље постићи сврха, што треба да буде конкретизовано и образложено у одлуци о примени конкретне васпитне мере.

Треће, предње изнесене критеријуме избора васпитне мере треба разумети као упутства суду како да дође до закључка којом се врстом васпитне мере може постићи сврха предвиђана у закону.

Када је реч о општим напоменама о овој категорији кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела пажњу зааслужују и питања која се тичу:

-Обуставе извршења и замене изречене васпитне мере другим васпитним мерама. Питање своју основу налази у чињеници да је једна од особености не малог броја васпитних мера неодређеност њиховог трајања у конкретној кривичној ствари у оквирима могућег максимално одређеног трајања конкретне мере. Случај нпр. са посебним обавезама које се не сматрају извршеним моментом изрицања већ подразумевају одређени временски период за практичну реализацију где закон одређује само време њиховог максималног трајања (до једне године) док је минимум трајања изречене посебне обавезе препустио оцени надлежног органа с тим да суд може док траје извршење изменити или обуставити њихово извршење. Оваква законска могућност суда, када је реч о васпитним мерама уопште, предвиђена је у чл. 24. ЗМУКД. Према истом, у случају када се после доношења одлуке о

малолетници као учиниоци кривичних дјела - законодавни и институционални оквир``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу-Министарство правде Републике Српске, Бања Лука, 2024.,стр.98-135.

изрицању посебне обавезе, мере појачаног надзора или заводске мере појаве околности којих није било у време доношења одлуке или се за њих није знало, а које би значајно утицале на избор васпитне мере, или ако се одлука не може извршити услед одбијања малолетника или његових родитеља, усвојиоца, односно стараоца да поступе по изреченој мери или по налогу онога ко меру извршава или ако наступе друге околности предвиђене законом, а оне би биле од утицаја на доношење одлуке, суд може обуставити извршење или изречену меру заменити другом таквом мером. Уз ово, ту је и став законодавца према којем ако за поједине мере није што друго (изричито) прописано извршење посебних обавеза, мере појачаног надзора или заводске мере може се, с обзиром на постигнути успех у васпитавању, обуставити, а може се заменити другом таквом мером којом ће се боље постићи сврха васпитних мера.

Анализа садржине одредбе чл. 24. ЗМУКД која регулише проблематику обуставе извршења и замене изречене васпитне мере другом васпитном мером показује четири њене кључне особености.

Прво, кључни криминално-политички разлог неопходности нормирања ове проблематике садржан је у чињеници да у моменту доношења одлуке од стране суда о примени васпитне мере-васпитних мера тешко се може предвидети како ће се одвијати процес васпитања малолетника и све друго због чега је мера и изречена. Услед овог неопходно је дати суду могућност да своју предходно донесену одлуку коригује на одговарајући начин а један од њих је и институт обуставе извршења и замене изречене васпитне мере другом васпитном мером;

Друго, обустава извршења и замена изречене васпитне мере другом васпитном мером је могућност а не обавеза суда, и овом својом могућношћу суд може да се користи у случајевима постојања неких од основа сврстаних у две групе. Једна нема у виду достигнути степен успеха у васпитању малолетника услед примене мере-мера а друге управо за своју основу узимају постигнути успех у васпитању малолетника применом мере-мера. Основ за могућност доношења одлуке о обустави извршења и замени изречене васпитне мере другом васпитном мером према првој групи разлога је појава околности којих није било у време доношења одлуке или се за њих није знало, а оне би значајно утицале на избор васпитне мере. Обзиром на овакву формулацију закона јасно је да није свака од наведених околности основ за доношење одлуке о обустави извршења и замени изречене васпитне мере другом васпитном мером. Насупрот. То су само оне нове околности које би да се за њих у време доношења одлуке знало значајно утицале на одлуку суда. Да ли би те нове околности да се за њих знало у време доношења одлуке значајно утицале или не на одлуку суда фактичко је питање које суд у сваком конкретном случају цени и своју одлуку по том истом мора посебно да образложи. Даље, законодавац ближе не одређује-не конкретизује околности које су основ могућности доношења овакве одлуке суда. То питање је препустио суду и њега треба у ширем смислу значења тумачити. Тј. то могу да буду бројне околности које се нпр. односе на личност малолетника, његову породицу, околности

извршења кривичног дела као и низ других околности конкретне кривичне ствари. Поред ових околности основ могућности доношења наведене одлуке суда може да буде и то да се одлука не може извршити услед одбијања малолетника или његових родитеља, усвојица, односно стараоца да поступе по изреченој мери или по налогу оног ко меру извршава. Овде је реч о мерама чије извршење траје.

У случају да у конкретној кривичној ствари малолетника постоји неки од предње наведених основа суд има могућност да било коју од изречених мера обустави или замени другом мером. У погледу замене изречене мере другом мером законодавац не прави никаква ограничења. Замена се може вршити и "строжијом" и "блажом" васпитном мером. Обустава извршења или замена једне мере другом и у оваквим процесним ситуацијама врши се без обзира да ли се или не започело са извршењем изречене васпитне мере, као и неовисно од чињенице колико је изречена мера трајала.

Као друга група околности која може довести до обуставе извршења и замене изречене васпитне мере другом васпитном мером јесу околности које се тичу степена постигнутог успеха у васпитању малолетника у поступку примене изречене васпитне мере. Обзиром на ово претпоставка за обуставу извршења или замену изречене васпитне мере другом васпитном мером по овом основу је да се изречена васпитна мера налази у процесу извршења јер се тек тада може извести закључак о напретку у процесу извршења. Управо у зависности од оцена напретка суду стоје на располагању две могуће одлуке по овом питању. Једна од њих је обустава извршења мере до чега треба да дође у случајевима када је у поступку извршења изречене мере већ постигнут такав степен васпитања малолетника да њено даљње извршење није потребно јер је постигнута сврха њеног изрицања. Насупрот овом, замену изречене мере другом мером као другом могућом одлуком суда у оваквим процесним ситуацијама треба посматрати на два начина. Прво, тако да се васпитни процес у примени мера добро одвија али је и поред тога процена да би у циљу постизања сврхе васпитних мера из чл.10. ст. 1. ЗМУКД постојућу меру требало заменити другом васпитном мером. Друго, да се процени да се у поступку примене изречене васпитне мере уопште не успева у васпитању малолетника и да услед тога исту треба заменити другом васпитном мером, тј. васпитном мером чијом ће применом бити постигнута сврха васпитних мера из чл.10.ст.1.ЗМУКД;

Треће, одлука суда о обустави извршења и замени изречене васпитне мере другом васпитном мером и у једном и у другом случају односи се на мере посебних обавеза, мере појачаног надзора и заводске васпитне мере. Изузетак је само мера судског укора као специфична санкција у оквиру мера упозорења и усмеравања јер се она сматра извршеном у моменту изрицања;

Четврто, предње изнесена решења о обустави извршења и замени изречене васпитне мере другом васпитном мером своју примену могу да нађу и у случају кумулације васпитних мера. Затим, у случају да је уз васпитну меру изречена и одређена мера безбедности њена судбина зависи од чињенице да ли

је дошло до обуставе извршења или замене изречене васпитне мере другом васпитном мером. У случају када је обустављено извршење васпитне мере престаје и извршење мере безбедности. Насупрот овом, ако се изречена васпитна мера замењује другом васпитном мером мера безбедности, иста или друга, може остати, ако су за њу испуњени услови, и уз новоизречену васпитну меру, под условом да не постоје ограничења предвиђена чл.39. ст. 2.ЗМУКД.¹⁴

-Поновног одлучивања о васпитним мерама. Једна од особености васпитних мера је и поновно одлучивање о њиховој судбини после одређеног времена услед незапочињања њиховог извршења у одређеном временском интервалу који је завистан од врсте изречене васпитне мере. Као такву треба посматрати у контексту предходно обрађене особености ових кривичних санкција (Обустава извршења и замена изречене васпитне мере другим васпитним мерама). Основ исправности овакве једне констатације је одредба чл.24.ст. 1. ЗМУКД према којој до обуставе извршења и замене изречене васпитне мере другим васпитним мерама може доћи, не само због наступања неких од конкретно предвиђених околности већ и ``ако наступе друге околности предвиђене законом, а оне би биле од утицаја на доношење одлуке``.

Два су кумулативно предвиђена услова која морају бити испуњена да би дошло до обавезе суда да поново одлучује о изреченој васпитној мери-изреченим васпитним мерама. Први, кључни, се тиче минимума протеча времена од правноснажности одлуке којом је изречена васпитна мера и оно је различито у зависности од врсте изречене васпитне мере. Сходно овом критеријуму у случајевима када је изречена нека од мера посебних обавеза или мера појачаног надзора неопходно је, да би био испуњен овај услов за поновно одлучивање о изреченој васпитној мери ове врсте да је протекло више од шест месеци од правноснажности одлуке којом је изречена нека од ових васпитних мера. Рок од шест месеци је само минимум који треба да протекне од правноснажности судске одлуке како би се она поново разматрала. Протек времена за поново одлучивање о васпитним мерама може бити и већи, што се у пракси у не малом броју случајева дешава, с тим да се у таквим случајевима мора водити рачуна о чињеници немогућности било каквог реаговања по овом питању због.нпр.достигнутих година живота одређеног лица. Други од два кумулативно предвиђена услова за поновно одлучивање о изреченој васпитној мери је да извршење изречене васпитне мере није започето (чл. 25. ЗМУКД). Сходно овом за поново одлучивање о изреченој васпитној мери неопходно је да извршење изречене васпитне мере није започето и поред протеча предње наведеног времена од правноснажности одлуке о њеном изрицању. И поред чини се потпуне јасноће овакве једне законске одредбе у судској пракси наилазимо и на схватања по којима се ``може узети да извршење васпитне мере није ни започето и онда ако је оно тако мало трајало да се може занемарити.``¹⁵

¹⁴ Према овој законској одреби мера безбедности лечења алкохоличара и мера безбедности обавезног лечења наркомана не могу се изрећи уз мере упозорења и усмеравања.

¹⁵ Обрадовић, Д., Ванинституционалне васпитне мере (норма и досадашња искуства

Чини се да овакво једно схватање нема оправдања и да није у скалу са одредбом чл.25.ст.1.ЗМУКД. На такве ситуације примењују се одредбе чл. 24.(Обустава извршења и замена изречене васпитне мере другим васпитним мерама) а не одредбе закона о поновном одлучивању о васпитним мерама из чл. 25. ЗМУКД.

Испуњењем два предње наведена услова настаје обавеза суда да поновно одлучује о потреби извршења изречене васпитне мере. Три су могуће одлуке које стоје на располагању суду када поново одлучује о васпитним мерама. Да одлучи да се већ изречена васпитна мера: изврши; да се не изврши или да раније изречену васпитну меру замени неком другом васпитном мером због његове процене да та мера више одговара новонасталој ситуацији. У случају да суд изречену васпитну меру замени неком другом новоизречена мера може такође бити подложна даљњим изменама под законом предвиђеним условима, с тим да се у таквим ситуацијама мора водити рачуна о ограничењима предвиђеним у чл. 40. ЗМУКД уколико је лице већ постало пунолетно. У одлучивању суда за коју ће се од ове три могуће опције определити када поново одлучује о васпитној мери закон не даје никаква конкретна упутства. Суду је препуштена слобода да обзиром на све околности конкретног случаја, то процењује. Међутим, и поред оваквог става законодавца по овом питању чини се неспорним да ни једну од три могуће одлуке по овом питању суд не би могао донети без претходног прибављања нових података о личности малолетника и средини у којој је до тада живео. Свако друго поступање суда у оваквим ситуацијама објективно посматрано је постојање ризика за доношење неадекватне одлуке у предметној кривичној стари малолетника.

На крају у вези са овом аспектом предметне проблематике треба имати у виду и две следеће чињенице:

Прво, изузетак од обавезе суда да поново одлучује о изрченој васпитној мери у случајевима испуњења два предње наведена услова је једино судски укор као мера упозорења и усмеравања јер се ова васпитна мера сматра извршеном моментом изрицања. У случају изрицања било које друге васпитне мере обавеза суда о поновном одлучивању о већ изрченој васпитној мери настаје испуњењем двају предње наведених услова;

Друго, предње изнесене одредбе о поновном одлучивању о изреченим васпитним мерама своју примену налазе и у случајевима када је предметна васпитна мера изречена на основу чл.40 и 41.ЗМУКД,¹⁶ с тим да у таквим случајевима посебно треба имати у виду специфичан карактер ове две одредбе , као и најдуже трајање код заводске васпитне мере која може доћи у обзир. Случај нпр. са васпитном мером упућивања у васпитно- поправни дом јер лице

примене), У:``Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не ?)``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022., стр.567.

¹⁶ Реч је о одредбама које регулишу питања изрицања кривичних санкција пунолетним лицима за дела која су учинила као малолетници и изрицања васпитних мера млађим пунолетним лицима.

којем којем је изречена ова васпитна мера у васпитно-поправном дому може остати до наврешене двадесет треће године живота.¹⁷

-Стицаја кривичних дела и изрицања васпитних мера. Посебна правила о поступању суда у случајевима када се малолетнику суди за стицај кривичних дела предвиђена у ЗМУКД су још један у низу доказа става законодавца да су васпитне мере кључне кривичне санкције када је реч о кривичноправним инструментима државне реакције на малолетничку делинквенцију. Правила су садржана у чл. 26. ст.1. ЗМУКД и односе се на поступање суда у случајевима када за више кривичних дела учињених у стицају долази у обзир само примена васпитних мера. Кључни услов за примену ових правила је да се ради о стицају кривичних дела, тј. да је малолетни учинилац једном или са више радњи извршио више кривичних дела за која му се суди истовремено. За примену ових правила правно је ирелевантна чињеница да ли се ради о идеалном или реалном стицају кривичних дела. И у овом, као и у случајевима када се пунолетном лицу суди за стицај кривичних дела применом одредаба чл. 60. КЗ РС по свом дејству изједначени су и једна и друга врста стицаја (и идеални и реални стицај). Такође, када је реч о примени ових правила код малолених учинилаца кривичних дела нема утицаја ни чињеница да ли је неко од кривичних дела из стицаја извршено од стране млађег или старијег малолетника. У свим оваквим случајевима суд јединствено цени сва кривична дела из стицаја и изриче одговарајућу васпитну меру за иста или мере обзиром на чињеницу могућности кумулативног изрицања неких од васпитних мера. Нпр. ако долази у обзир, на основу јединствене анализе конкретног кривичног случаја, изрицање мере појачаног надзора суд може кумулативно уз ову меру изрећи и једну или више васпитних мера посебних обавеза из чл.14.ст. 2. ЗМУКД (чл.19.ст.1. ЗМУКД). Обзиром на све ово јасно је да су правила изрицања васпитне мере за кривична дела у стицају сасвим другачија од правила изрицања казне за кривична дела у стицају пунолетном учиниоцу кривичног дела. За разлику од пунолетног учиниоца кривичног дела којем у случају стицаја кривичних дела суд прво утврђује казну за свако од тих дела па потом изриче јединствену казну по зато посебно предвиђеним правилима,¹⁸ код изрицања васпитне мере за кривична дела у стицају суд цени јединствено-истовремено сва дела и потом изриче само једну васпитну меру. Нема претходног утврђивања васпитних мера за свако кривично дело посебно. Изузетак од овог правила је случај предвиђен у чл.19.ст. 1.ЗМУКД, тј. у случају изрицања васпитне мере појачаног надзора јер уз ову васпитну меру суд може малолетнику изрећи и једну или више посебних обавеза из чл.14.ст. 2.ЗМУКД.

Предње изнесена правила о изрицању васпитне мере за кривична дела у стицају своју примену имају и у случајевима када се после изречене васпитне мере утврди да је малолетник пре или после њеног изрицања учинио друго кривично дело. Наравно све ово под условом да за то новоизвршено или

¹⁷ Види чл. 124.ст. 4. ЗМУКД

¹⁸ Стојановић, З., Коментар Кривичног законика, ЈП "Сл.гласник", Београд, 2021.,178-183.

новооткривено кривично дело малолетнику треба изрећи васпитну меру.¹⁹ У случају да се у таквој процесној ситуацији постави питање кажњавања малолетника онда се не примењују ова правила већ одредбе чл.31.ЗМУКД, одредбе о одмеравању казне малолетничког затвора за кривична дела у стицају. У оваквим процесним ситуацијама за то новоизвршено, односно новооткривено кривично дело води се нови поступак и у истом се поступа по правилима чл. 26.ст.1. ЗМУКД (сва кривична дела се цене јединствено-истовремено и изриче једна васпитна мера). Ово правило важи и у случају када се дође до става да и у том случају према малолетнику треба применити исту васпитну меру. Вођење новог поступка у оваквим процесним ситуацијама своје оправдање, поред осталог, налази и у чињеници да нови поступак може да има васпитно дејство не само на лице против којег се води поступак већ и на друга лица, тј. да је и у функцији сврхе васпитних мера предвиђене у чл.10. ЗМУКД.

Предње анализирана садржина одредбе ст. 2.чл.26. ЗМУКД своју примену, по правилу, налази у две ситуације. Прво, када је већ изречена васпитна мера па се после тога установи да је малолетник пре њеног изрицања учинио неко кривично дело. Друго, када је малолетник после изрицања васпитне мере, а пре започињања њеног извршења учинио ново кривично дело. У вези са оваквом садржином ове норме поставља се питање: Да ли се ове одредбе примењују и у случају када се према малолетнику извршава изречена васпитна мера и он у току њеног извршења учини ново кривично дело а нису испуњени услови за примену начела опортунитета кривичног гоњења из чл. 58.ст. 3. ЗМУКД²⁰. И поред тога што то изричито није предвиђено и у оваквим процесним ситуацијама примењују се правила о изрицању васпитне мере за кривична дела у стицају. Суд ће и у таквој процесној ситуацији ценити не само ново кривично дело већ и предходна за која је већ изречена васпитна мера. И у овој процесној ситуацији суд јединствено цени сва учињена кривична дела (и предходна и новоизвршено) и изриче само једну васпитну меру. Изузетак од овог правила је и овде случај изрицања васпитне мере појачаног надзора јер суд и у оваквим процесним ситуацијама малолетнику уз ову васпитну меру може изрећи једну или више посебних бавеза из чл.14.ст.2.ЗМУКД.

Поред предње изнесеног у практичној примени одредбе чл.26.ст.1. тј. правила о изрицању васпитне мере за кривична дела у стицају поставља се још

¹⁹ Пресуда ВСС, Кжм.50/2000.

²⁰ Према овој одредби кад је извршење казне или васпитне мере у току, јавни тужилац за малолетнике може одлучити да не захтева покретање кривичног поступка за друго кривично дело малолетника, ако с обзиром на тежину тог кривичног дела, као и на казну, односно васпитну меру која се извршава, не би имало сврхе вођење поступка и изрицање кривичне санкције за то дело, тј. применит ће начело опортунитета кривичног гоњења (Види: Киурски, Ј., Начело опортунитета кривичног гоњења, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2019., стр. 230).

једно питање. То је: У случајевима када се суд у поступку који се води за новоизвршено или новооткрвено кривично дело малолетника определи за исту васпитну меру коју је раније изрекао да ли ће се тада у исту урачунавати време проведено на извршењу предходно изречене васпитне мере? Основ оправданости питања лежи и у чињеници законом прописаног максимума трајања васпитних мера.²¹ У давању одговора на овако постављено питање треба поћи пре свега од специфичности ових кривичних санкција, посебно од њихове сврхе. Ако се постављено питање посматра на тај начин а то је чини се једино исправан приступ истом треба закључити да се са новоизреченом васпитном мером, и у случајевима када је она иста, почиње из почетка. У време трајање исте не урачунава се време проведено на извршењу предходно изречене васпитне мере. Изузетак од овог правила је време проведено у притвору у случају изрицања васпитних мера заводског карактера. Ово из разлога што се ``Време проведено у притвору, као и свако друго лишење слободе, урачунава у трајање изречене васпитне мере упућивања у васпитну установу, упућивања у васпитно-поправни дом и казну малолетничког затвора сходно чл. 63. Кривичног законика`` (чл. 67. ст. 2. ЗМУКД).

7. Давања података о изреченим васпитним мерама. Једно од питања којем ЗМУКД посвећује посебну пажњу је и питање давања података о изреченим васпитним мерама. Основни криминално-политички разлог посебног регулисања овог питања, односно прописивања прецизних услова под којима се и коме се могу дати подаци о изреченим васпитним мерама лежи у чињеници да би неконтролисано давање ових података могло да има за последицу стигматизирајуће дејство на личност малолетника према којем је због извршеног кривичног дела била примењена васпитна мера. Уз ово, ту је и чињеница да се лице којем је изречена нека од васпитних мера, и поред тога што је реч о кривичним санкцијама, не сматра осуђиваним.

Две су групе питања које законодавац посебно регулише када је реч о овом аспекту васпитних мера. Прво, су питања органа којима се могу дати подаци о изреченим васпитним мерама. Друго, су питања случајева опште забране давања података о изреченим васпитним мерама. Када је реч о органима- субјектима којима се могу дати подаци о изреченим васпитним мерама то су: суд, јавно тужилаштво и орган старатељства. Међутим и поред овако законом решеног питања круга субјеката којима се може дати ова врста података ово нису једини субјекти којима се могу дати ови подаци. Основ исправности оваког једног става је чл. 2. Правилника о начину вођења евиденције о изреченим васпитним мерама и казни малолетничког затвора²² који је донет на основу чл. 167. ст. 3. ЗМУКД²³. Према истом подаци о изреченим

²¹ Шкулић, М., Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, ЈП ``Сл. Гласник``, Београд, 2020., стр. 156.

²² ``Сл. гласник РС``, бр., 63/2006

²³ Доношење овог, као и неких других правилника, резултат је чињенице да закон не може а и не треба да обухвати све детаље од значаја за његова одеђена решења,

васпитним мерама могу се изузетно дати и другим субјектима. Два су услова могућности давања ових података и овој категорији субјеката (другим субјектима). Прво, да је тај субјекат поднео образложен захтев за давање података судији за малолетнике надлежног суда. Друго, да је судија за малолетнике донео одлуку о давању података и том субјекту. Круг ове групе субјеката није конкретизован. Реч је о фактичком питању о којем у сваком конкретном случају одлучује судија за малолетнике. Обзиром на ово, као и већ изнесу ћињеницу да би неконтролисано давање ових података могло да има стигматизирајуће дејство на личност малолетника треба бити посебно опрезан у одлучивању питања да ли удовољити захтеву конкретнoг субјекта или не.

За разлику од питања круга субјеката којима могу бити дати подаци о изречњим васпитним мерама законодавац није решио питање сврхе у коју се дају -могу дати ти подаци, што је различито решење овог питања од решења код пунолетних осуђених лица. Наиме према чл. 102. ст.2. КЗ РС ``Подаци из казнене евиденције могу се дати само суду, јавном тужиоцу и полицији у вези са кривичним поступком који се води против лица које је раније било осуђено, органу за извршење кривичних санкција и органу који учествује у поступку давања амнестије, помиловања, рехабилитације или одлучивања о престанку правних последица осуде, као и органима старатељства, кад је то потребно за вршење послова из њихове надлежности. Подаци из казнене евиденције могу се дати и другим државним органима који су надлежни за откривање и спречавање извршења кривичних дела, када је то посебним законом прописано.`` Одговор на предње постављено питање када је реч изреченим васпитним мерама даје Правилник о начину вођења евиденције о изреченим васпитним мерама и казни малолетничког затвора. Према његовом чл.2. подаци се дају у вези са поступцима који се воде према лицима којима је раније била изречена васпитна мера. Укључивање, поред суда и јавног тужилаштва, и органа старатељства у круг субјеката који могу бити корисници ове врсте података има пуно оправдање обзиром на њихову законом предвиђену улогу у току кривичног поступка и извршења изречене васпитне мере-васпитних мера.

Када је реч о питању случајева опште забране давања података о изреченим васпитним мерама она је условљена испуњењем два услова. Према ставу законодавца нема могућности давања података о изреченим васпитним мерама када су кумулативно оспуњена два следећа услова: да је за извршено кривично дело била прописана новчана казна или казна затвора до три године и да је лице на које се тражени подаци односе у време таквог захтева навршило двадесет једну годину. Сходно овом, ако је у питању кривично дело за које је била прописан казна затвора преко три године, или лице у питању није још навршило двадесет и једну годину забрана давања података о изреченим васпитним мерама не важи. У таквим случајевима поступа се по одредбама ст.

услед чега одређени број његових законских одредаба захтева да буду разрађене и допуњене нижим правним актима којима се предметна проблематика детаљније разрађује.

1.чл.27. ЗМУКД. Исти је случај и са кривичним делима за која је кумулативно прописана новчана казна и казна затвора без обзира на њен износ.

-Престанка васпитне мере услед изрицања казне малолетничког затвора или затвора. Једно од ЗМУКД изричито решених питања је и питање дејства изречене казне малолетничког затвора и казне затвора у случајевима када дође до њиховог изрицања у току трајања изречене васпитне мере малолетном учиниоцу кривичног дела. Дејство је различито и зависи од чињенице да ли је у току трајања изречене васпитне мере дошло до изрицања казне малолетничког затвора или казне затвора. Сходно овом критеријуму у случајевима када за време трајања васпитне мере суд изрекне старијем малолетнику казну малолетничког затвора, васпитна мера престаје када осуђени започне издржавање изречене казне. Неколико ја особености овог дејства изречене казне малолетничког затвора на предходно изречену васпитну меру малолетном учиниоцу кривичног дела. То су:

Прво, изречена казна малолетничког затвора нема апсолутно дејство на престанак васпитних мера уопште. Изречена казна малолетничког затвора има ово дејство само на оне васпитне мере које подразумевају одређени временски период у примени, што је случај са већим бројем васпитних мера;²⁴

Друго, посматрано са аспекта овог дејства изречене казне малолетничког затвора правно је релевантна чињеница да ли је васпитна мера изречена млађем или старијем малолетнику. И у једном и у другом случају доводи до престанка васпитне мере;

Треће, трајање васпитне мере као услов предње изнесеног дејства изречене казне малолетничког затвора по правилу подразумева да је извршење изречене васпитне мере већ започето, да је у току. Но, у вези са овим условом дејства изречене казне малолетничког затвора на изречену васпитну меру поставља се питање: Како поступити у случајевима када је малолетнику изречена казна малолетничког затвора а извршење предходно изречене васпитне мере још није започело? Односно да ли је у таквим ситуацијама испуњен овај услов дејства изречене казне малолетничког затвора на изречену васпитну меру или не? Чини се сасвим оправданим-исправним став да у таквим процесним ситуацијама одговор зависи од чињенице да ли је пресуда о изрицању казне малолетничког затвора правноснажна или не. У случајевима када је пресуда којом је изречена казна малолетничког затвора постала правноснажна изречена васпитна мера се не извршава без обзира на чињеницу да ли је већ започело њено извршење или не. У противном, тј, пре правноснажности пресуде о изрицању казне малолетничког затвора примењују се правила о одмеравању казне малолетничког затвора за кривична дела у стицају из чл.31. ЗМУКД. Даље, када је реч о овом обележју васпитних мера онда треба имати у виду и чињеницу да само правноснажна и извршна судска одлука о изрицању васпитне мере није услов за започињање њеног извршења. Насупрот. До започињања извршења заводских васпитних мера може да дође

²⁴ То су мере појачаног надзора, заводске васпитне мере и посебне обавезе из чл.14. ст.2.тач.3-10.ЗМУКД.

и пре правноснажности и извршености судске одлуке о њиховом изрицању. Према чл. 80.ст.2. ЗМУКД жалба против решења којим је изречена заводска васпитна мера има ограничено суспензивно дејство. По правилу задржава извршење решења. Међутим суд може, у сагласности са родитељима и по саслушању малолетника, одлучити другачије. Може малолетника упути на извршење изречене заводске васпитне мере и пре него што је решење о њеном изрицању постало правноснажно и извршно;

Четврто, у случају испуњења предње наведених услова изречена казна малолетничког затвора је основ за гашење изречене васпитне мере.

Ст. 2. чл.35. ЗМУКД решава питање дејства изречене казне малолетничког затвора и казне затвора пунолетном лицу за време трајања предходно му изречене васпитне мере. Према овој одредби ако за време трајања васпитне мере суд изрекне пунолетном лицу казну малолетничког затвора или казну затвора у трајању од најмање годину дана, васпитна мера престаје када ово лице започне издржавање казне, а ако је изречена казна малолетничког затвора или затвора у краћем трајању, суд ће у пресуди одлучити да ли ће се по издржаној казни наставити извршење васпитне мере или ће се обуставити њено извршење. Анализа ове одредбе ЗМУКД показује следеће њене особености:

Прво, закон прави разлику у времену трајања изречене казне малолетничког затвора и казне затвора и у зависности од ове чињенице њихово дејство на предходно изречену васпитну меру је различито. У случајевима када је за време трајања васпитне мере суд изрекао пунолетном лицу једну од ове две кривичне санкције у трајању од најмање годину дана васпитна мера престаје с даном почињања извршења изречене казне. Насупрот овом, ако је пунолетном лицу за време трајања васпитне мере суд изрекао казну малолетничког затвора или казну затвора у трајању краћем од годину дана две су могуће одлуке суда по питању предходно изречене васпитне мере. Суд ће у пресуди одлучити да ли ће се по издржаној казни наставити извршење васпитне мере или ће се обуставити њено извршење. Међу критеријумима којима суд треба да се руководи у доношењу коју ће од ове две могуће одлуке донети пре свега треба да буду: дужина изречене казне малолетничког затвора-затвора, врста изречене васпитне мере, протекло време примене васпитне мере и постигнути резултати њене дотадашње примене, узраст учиниоца као критеријум трајања изречене васпитне мере и сл. Све наведене као и друге околности суд треба да цени истовремено и у међусобној повезаности и да тек потом донесе одлуку;

Друго, за примену одредбе ст.2.чл.35. ЗМУКД потребно је да казна малолетничког затвора или казна затвора изречена лицу када је оно било пунолетно. У случају да је то лице било старији малолетник и да му је изречена казна малолетничког затвора случај се решава по ст. 1 а не ст. 2. чл.35.ЗМУКД;

Треће, за примену одредбе ст. 2.чл.35. ЗМУКД без значаја је чињеница да ли је пунолетном лицу једна од ове две кривичне санкције изречена на основу чл.40.ст. 2 и 3. ЗМУКД (Изрицање кривичних санкција пунолетним

лицама за дела која су учинила као малолетници) или је казна затвора изречена на основу КЗ;

Четврто, законски израз ``време трајања васпитне мере`` и у смислу ове одредбе закона треба тумачити на начин описан у анализи ст. 1. чл.35. ЗМУКД.

9. Дејство васпитних мера

Поред предње изнесних ЗМУКД изричито решених питања васпитних мера ту је и питање последица које за собом повлаче изречене васпитне мере. Разлог посебног начина решавања овог питања је чињеница што би сходна примена одредаба КЗ о правним последицама осуде из чл. 94 -96. КЗ РС и на малолетне учинице кривичних дела била супротна сврси васпитних мера предвиђеној у чл.6. овог законског текста. Уз ово, васпитне мере су, као што је то већ истакнуто, специфичне кривичне санкције и као такве треба да повлаче само оне последице које одговарају природи оваквих кривичних санкција и сврси њиховог изрицања.

Када је реч о последицама које за собом повлаче изречене васпитне мере не само да су оне специфичне, у суштини, несагласне са последицама које повлаче изречене кривичне санкције пуниленим учиниоцима кривичних дела - правним последицама осуде већ су различите у зависности и од чињенице о којој врсти васпитних мера се ради.Сходно овом две су кључне особености дејства изречених васпитних мера.То су:

Прво, изречене васпитне мере не повлаче правне последице које се састоје у забрани стицања одређених права предвиђене у чл. 95. ст. 2.КЗ РС. Решење закона има пуно криминално-политичко оправдање и поред чињенице оправданости питања могућности стицања ових права од стране малолетника.

У вези са овом особености дејства изречених васпитних мера пажњу заслужује чињеница да ст.1.чл.36. ЗМУКД није обухваћена одредба ст. 1.чл. 95.КЗ РС којом се прописују правне последице осуде које се односе на престанак или губитак одређених права (Престанак вршења јавних функција; Престанак радног односа или престанак вршења одређеног позива или занимања; Губитак одређених дозвола или одобрења која се дају одлуком државног органа или органа локалне самоуправе). У вези са оваквом сдржином ст.1.чл.36. ЗМУКС поставља се питање: Да ли изречена васпитна мера повлачи или не и ове правне последице? Питање своје оправдање налази у чињеници да и поред тога што под већину правних последица овог карактера због њихове специфичности малолетник не може да подпадне ипак то није случај са свим.То није случај пре свега са правном последицом престанка радног односа. Према чл.176. Закона о раду²⁵ запосленом престаје радни однос неовисно од његове воље и воље послодавца ако због издржавања казне затвора мора да буде одсутан са рада у трајању дужем од шест месеци, односно ако му је изречена мера безбедности, васпитна или заштитна мера у трајању дужем од шест месеци и због тога мора да буде одсутан са рада. У овим случајевима радни однос престаје даном ступања на издржавање казне, односно даном почетка

²⁵ ``Сл. гласник РС``,бр. 24/2005, 61/2005, 54/2009, 32/2013, 75/2014, 13/2017, 113/2017 и 95/2018.

примењивања мере. Из овог јасно произилази да ова правна последица може да погоди и малолетника којем је изречена заводска васпитна мера ако је пре тога био запослен.

Друга специфичност дејства изречених васпитних мера малолетнику огледа се у прецизирању случајева у којим у органима и организацијама не могу вршити функције лица којима су изречене одређене васпитне мере, али само у времену у којем се извршава изречена васпитна мера. Према ст. 2.чл.36. ЗМУКД лице према коме се извршава заводска васпитна мера, као и лице које издржава казну малолетничког затвора не може за то време вршити изборне функције у државним органима, органима територијалне аутономије, органима локалне самоуправе, органима управљања, пословодним органима или другим органима у предузећима или другим организацијама које послују државном имовином, односно организацијама којима је законом поверено вршење одређених јавних овлашћења. Сходно овом, изречена заводска васпитна мера производи учинак на вршење одређених функција, али само за време извршења изречене заводске васпитне мере. Врста изречене заводске васпитне мере је правно ирелеванта када је реч о овом дејству изречених заводских мера.

На крају у вези са овим аспектом васпитних мера треба истаћи и чињеницу да се предње изнесене одредбе о дејству васпитних мера, под наведеним условима, односе не само на малолетнике, већ и на лица којима се суди када су пунолетна а кривично дело су извршила као малолетници - млађи, односно старији (чл.40. ЗМУКД), као и на млађа пунолетна лица када им је изречена одговарајућа васпитна мера на основу чл.41.ЗМУКД. За дејство одредбе чл. 36.ЗМУКД битна је врста изречене кривичне санкције а не статус лица у питању.

3. НЕКА ОД ДОСАДАШЊИХ ИСКУСТАВА ПРИМЕНЕ ВАНИНСТИТУЦИОНАЛНИХ ВАСПИТНИХ МЕРА²⁶

Није мали број искуства досадашње примене ванинституционалних васпитних мера у Републици Србији. Сва она не само да говоре у прилог њихове пуне криминално-политичке оправданости већ и о чињеници да примена појединих васпитних мера овог карактера још увек није доживела очекивања законодавца и стручне јавности. Међу не малим бројем искустава досадашње примене посебан значај имају следећа:

Прво, најзаступљенија кривична санкција која се изриче малолетним учиниоцима кривичних дела су васпитне мере, и то по правилу незаводске-ванинституционалне васпитне мере. Према званичним статистичким подацима у последњих пет година (2019-2023.год.) када је реч о млађим малолетницима на ове кривичне санкције отпада проценат од 38,3 %у 2020.

²⁶ Када је реч о овом аспекту предметне проблематике у раду потребно је имати у виду чињеницу да су бројна искуства у досадашњој примени ове категорије кривичноправних мера реакције на малолетничку делинквенцију. Међутим због ограниченог обима рада у истом се приказују само нека од њих.

години до 40,5 % у 2023.години од свих изречених кривичних санкција. Проценат изречених васпитних мера у односу на укупан број изречених кривичних санкција код старијих малолетника је још већи и креће се од 59,2% у 2023.години до 61,7 % у 2021. години. Посматрано са аспекта врсте изречених васпитних мера по правилу то су мере упозорења и усмеравања и мере појачаног надзора (ванинституционалне васпитне мере) и то како код млађих тако и код старијих малолетника. Појединачно посматрано код малађих малолетника на изречене мере упозорења и усмеравања отпада проценат од 16,3 % у 2021. години до 22,8 % у 2020.години а код мера појачаног надзора тај проценат код ове категорије малолетних учинилаца кривичних дела се креће од 13,8% у 2020 до 18,4 % у 2023.години. Или, код старијих малолетника тај проценат код мера упозорења и усмеравања се креће од 23,9 % у 2021 до 39,3 % у 2020.години. Односно када је реч о мерама појачаног надзора тај проценат код ове категорије малолетних учинилаца кривичних дела се креће од 20,7 % у 2020. до 34 % у 2021.години. Када је реч о мерама упозорења и усмеравања код ове категорије малолетника тај проценат се креће од 23,9 % у 2021 до 28,7% у 2023.години;

Друго, мера судског укора као најблажа кривична санкција која се може изрећи малолетном учиниоцу кривичног дела заузима значајно место у укупној маси изречених кривичних санкција. Тако нпр. посматрано са аспекта укупно изречених мера упозорења и усмеравања у око 40% случајев изречена је мера судског укора;

Треће, проценат изрицања заводских васпитних мера је скоро симболичан и .креће се од 1,7 у 2020 до 3,5 у 2022. години код млађих малолетника;

Четврто, и поред протека рока од скоро двадесет година од почетка примене ЗМУКД још увек нису створени услови за извршење појединих васпитних мера. Случај нпр. с васпитном мером упућивања у посебну установу за лечење и оспособљавање чије је оснивање неопходно као и усклађивање законског решења са релевантним законским оквиром у области социјалне и здравствене заштите;

Пето, изрицање васпитне мере појачаног надзора у другој породици је на нивоу ``статистичке грешке`` јер у пракси таквих породица скоро да нема и поред покушаја да се оне успоставе путем института специјализованог хранитељства и за децу у сукбу са законом. Овака пракса није добра јер ова мера представља огроман ресурс. Услед овог присутни су случајеви да малолетник бива упућен у васпитно-поправни дом чак и када то није целисходно, јер породица нема капацитета, а није могуће применити меру из отворене заштите попут специјализованог хранитељства;²⁷

Шесто, када је реч о васпитним мерама посебних обавеза у апсолутним бројевима најзаступљенија посебна обавеза је укључивање без накнаде у рад

²⁷ Стевановић,И.,Нормативни оквир и адекватност реакције на криминалитет малолетника, У: ``Казнена политика и адекватност реакције на криминалитет``, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2024. стр.83.

хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја. Затим следи обавеза редовног похађања школе или неизостајања са посла, укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и да поступа по програмима рада који су за њега сачињени у тим установама, оспособљавања за занимање које одговара његовим способностима и склоностима и извињење оштећеном. Знатно мање од ових су посебне обавезе: надокнада проузроковане штете у оквиру сопствених могућности; да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да се припрема и полаже испите којима се проверава одређено знање; подвргне одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога; да се укључи у одређене спортске активности и немогућност напуштања места пребивалишта или боравишта, без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства;

Седмо, присутан је тренд опадања изрицања посебних обавеза: надокнада штете, оспособљавање за занимање, подвргавање одвикавању и похађање курсева. Овакав тренд опадања не охрабрује јер су оспособљавање за занимања, школовање и дошколовавање неопходни за малолетникову интеграцију у друштво и одустајање од чињења кривичних дела, док су проблеми везани за програме одвикавања непосредно везани за изостанак специјализоване установе за лечење и оспособљавање малолетника.

Литература

- Бајовић, В., Криминалитет малолетника - о спуштању старосне границе кривичне одговорности, У: "Раскршће међународног кривичног права и кривичног права-реформа правосудних закона Републике Србије", Удружење за међународно кривично право, - Правни факултет Универзитета у Београду, Палић, 2023.
- Бајовић, В., У прилог снижавања старосне границе кривичне одговорности-другачији поглед на "вечиту дилему", Crimen, бр.1/2024.
- Бејатовић, С., Алтернативне кривичне санкције и регионална кривична законодавства (Основна законска обележја и искуства у примени-сличности и разлике), У: "Алтернативне кривичне санкције (Регионална кривична законодавства, искуства у примени и мере унапређења)", Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2018.
- Бејатовић, С., Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите, У: "Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите)", Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2020.
- Бејатовић, С., Приручник за примену начела опортунитета кривичног гоњења, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2019.
- Бејатовић, С., Оштећено лице или жртва кривичног дела (Међународни правни стандарди и Законик о кривичном поступку-оправданост питања или не?), У: "Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите (Међународни правни стандарди, норма и пракса)", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2020.
- Будимир, А., Васпитни налози и адекватност државне реакције на малолетничку делинквенцију (норма и пракса), У: "Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не?)", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022.

- Игњатовић, Б., Криминалитет малолетника: стара тема и нове дилеме, У: "Малолетници као учиниоци и жртве кривичних дела и прекршаја", Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015.
- Карић, Т., Протић, С., Колаковић Бојовић, М., Параушић, А., Дрндаревић, Н., Анализа примене утицаја Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица у периоду од 2006.-2020. године, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2021.
- Киурски, Ј., Малолетничка делинквенција и кривичноправне мере супродстављања, У: "Измене у кривичном законодавству и статусу носилаца правосудних функција и адекватност државне реакције на криминалитет (Међународни правни стандарди и стање у Србији)", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2019.
- Киурски, Ј., Начело опортуниитета кривичног гоњења, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2019.
- Церовић, И., Примена васпитних налога у контексту реформе система правосуђа по мери детета у Републици Србији, У: "Право по мери детета", Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2018.
- Перић, О., Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштиту малолетних лица, ЈП "Сл.гласник", Београд, 2007.
- Соковић, С.-Бејатовић, С., Малолетничко кривично право, Правни факултет Универзитета у Крагујевцу, Крагујевац, 2014.
- Соковић, С., Критеријуми избора васпитне мере, Ревизија за криминологију и кривично право, Vol.49, бр. 2-3/2011.
- Стевановић, И., Нормативни оквир и адекватност реакције на криминалитет малолетника, У: "Казнена политика и адекватност реакције на криминалитет", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2024.
- Стевановић, И.-Вујић, Н., Малолетни учиниоци кривичних дела и алтернативне кривичне санкције (у светлу реинтеграције извршилаца и оснаживање жртве, Темид, бр-1/2006.
- Стевановић, И.-Вујић, Н., Међународни правни стандарди о кривичноправним инструментима заштите оштећених лица и разлози неопходности њихове имплементације у национално кривично законодавство, У: "Оштећено лице и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, норма и пракса)", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2020.
- Стевановић, И., -Вујић, Н., Организација система малолетничког правосуђа у Републици Србији (с циљем унапређења ефикасности реаговања у систему малолетничког правосуђа), У: "Организација правосуђа и ефикасност судске заштите (Европски стандарди и стање у Србији-Кривичноправни аспект)", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2018.
- Стевановић, И.-Вујић, Н., Васпитни налози и начело *ne bis in idem*, У: "Наčело *ne bis in idem* и правна сигурност грађана (међународни правни стандарди, регионална законодавства и искуства у примени)", Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2022.
- Стевановић, И., Доношење новог Закона о малолетницима-неопходност или не? У: "Две деценије реформе казног законодавства", Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2023.
- Стевановић, И., Ванинституционалне мере и други инструменти реакције на малолетничку делинквенцију и малолетничко кривично законодавство (испуњена очекивања или не), У: "Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено законодавство (испуњена очекивања или не?), Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022.
- Стојановић, З., Коментар Кривичног законика, ЈП "Сл.гласник", Београд, 2021.
- Обрадовић, Д., Ванинституционалне васпитне мере (норма и досадашња искуства примене), У: "Ванинституционалне мере, поједностављене форме поступања и други кривичноправни инструменти реакције на криминалитет и позитивно казнено

- законодавство (испуњена очекивања или не ?)`, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу, Београд, 2022.
- Шкулић, М., Кривичнопроцесно законодавство Србије и жртва кривичног дела (Директива 2012/29 ЕУ) и други међународноправни стандарди-степен усаглашености, искуства примене и мере унапређења, У: `Жртва кривичног дела и кривичноправни инструменти заштите (међународни правни стандарди, регионална кривична законодавства, примена и мере унапређења заштите)`, Мисија ОЕБС-а у Србији, Београд, 2020.
- Шкулић, М., Коментар Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, ЈП `Сл. Гласник`, Београд, 2020.
- Шкулић, М., Реформа малолетничког кривичног права у Србији, У: `Малолетници као учиниоци кривичних дела и прекршаја`, Институт за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, 2015.
- Шкулић, М., Малолетничко кривично право, ЈП `Сл. гласник`, Београд, 2011
- Шкулић, М., Основни облици кривичноправног реаговања на малолетничку делинквенцију у доктринарном и упоредном праву, У: `Дјеца и малолетници као учиниоци кривичних дјела - законодавни и институционални оквир`, Српско удружење за кривичноправну теорију и праксу-Министарство правде Републике Српске, Бања Лука, 2024.

JUNIAN CRIMINAL OFFENDERS AND EXTRA-INSTITUTIONAL, EDUCATIONAL MEASURES (NORMS AND EXPERIENCE OF IMPLEMENTATION IN THE REPUBLIC OF SERBIA)

Prof. dr Stanko Bejatović

Abstract: *There are several specificities introduced by the Law on Juvenile Offenders and Criminal Protection of Minors of the Republic of Serbia from 2005, which initiated the work on the reform of its juvenile criminal law. Among them, a special place is occupied by the regulation of non-institutional educational measures as a key group of criminal sanctions provided for juvenile offenders. Such an approach of the legislator to this category of criminal sanctions for juvenile perpetrators of criminal offenses is the result of the legislator's completely correct position that extra-institutional measures and sanctions (educational orders, warning and guidance measures and measures of increased supervision) should be the basic instruments of criminal law reaction towards juvenile perpetrators of criminal offenses. However, despite its full criminal-political justification, the application of certain educational measures of this nature has not yet met the expectations of the legislator and the professional public.*

Keywords: *reform, juvenile criminal law, juvenile, educational measures, juvenile delinquency, extra-institutional measures, injured party, guardianship authority, judicial reprimand, special obligations*